

***Gustav Schmidt (ed.): A History of NATO.
The First Fifty Years.***

1st ed. 3 volumes. New York: Palgrave, 2001, ISBN 0-333-96277-X.

Na konci roku 2001 bylo v USA vydáno mimořádně rozsáhlé dílo, věnované dějinám Severoatlantické aliance. Tři objemné svazky, na jejichž sepsání se podíleli autoři téměř ze všech starých členských států NATO, přináší dosud nejširší a také nejhlubší hodnocení vývoje NATO od jeho založení až do současnosti. Není to však historizující pohled, který by takřkajíc mapoval vývoj Severoatlantické aliance od roku 1949 až do konce 90. let 20. století. Naopak, autorům byl dán volný prostor k tomu, aby ve svých příspěvcích mohli postihnout hlavní problémy, spojené s existencí NATO jako významného činitele mezinárodních bezpečnostních vztahů.

Třídílná kniha nebyla psána jako oficiální výklad dějin NATO. Je sborníkem příspěvků, v němž každý autor dostal možnost, aby vyjádřil svůj vlastní pohled na zvolené téma z dějin NATO. Byl napsán pro ty čtenáře, kteří už mají základní znalosti o dějinách NATO, o jeho politické i vojenské strategii. Není to účelová publikace oslavného charakteru, je to hluboká reflexe v podání nejvýznamnějších odborníků z euroamerické oblasti. Z velkého množství příspěvků lze vybrat jen několik a těm se věnovat podrobněji. V případě této recenze je to především úvod editora celého rozsáhlého díla. G. Schmidt připomíná hlavní historické mezníky v dějinách NATO a z nich vyvozuje úkoly pro nadcházející období. Dále se tato recenze bude zabývat hodnocením dějin jaderné strategie NATO, protože ta zásadním způsobem ovlivňovala vývoj mezinárodních bezpečnostních vztahů po celé období studené války. Jako třetí byl vybrán příspěvek, pojednávající o vojenském chování SSSR, které mělo velký vliv nejen na celou Evropu, ale též na někdejší ČSSR. A nakonec recenze pojednává o příspěvku, hodnotícím éru amerického ministra obrany McNamary, protože během ní došlo k nejdramatičtější události celé studené války.

PONĚKUD ČERNOBÍLÝ SCHMIDTŮV ÚVOD

Úvodní příspěvek tohoto rozsáhlého díla napsal sám editor *Gustav Schmidt* a nazval jej *50 let NATO jako dějiny: pohled na nové úkoly*. Vůbec se nejedná o popis hlavních událostí v dějinách NATO, ale naopak jde o zobecnění hlavních problémů, které NATO provázely od jeho vzniku a které by mohly ztížit jeho poslání po skončení studené války. Na prvním místě autor zdůrazňuje zásadní rozdíl dvou bezpečnostních společenství během studené války. Na jedné straně stál SSSR, jenž měl spoustu účinných nástrojů, potřebných k tomu, aby pronikal do satelitních zemí. Šlo zejména o dvoustranné smlouvy, o kontrolu prostřednictvím vládnoucích komunistických stran či tajných služeb. Díky tomu mohl N. Chruščov stále dokola hovořit o kolektivní bezpečnosti a nabízet souběžné rozpuštění obou vojensko-politických bloků. Naproti tomu „*USA jako vedoucí mocnost NATO se musely zabývat nejen tím, jak čelit společné hrozbě. Neméně velké starosti měly se stabilitou a spolehlivostí svých evropských spojenců.*“ (*Schmidt, 2001, s. 2.*)

Za základní problém bezpečnostní politiky evropských států NATO G. Schmidt označuje neustálý boj o smíření dvou rozdílných zájmů. Na jedné straně to byla nezbytnost posilovat obranný potenciál, ale na druhé straně byla nutnost trvale se ucházet o přízeň voličů. Tato složitá situace byla usnadněna dvojím závazkem USA – přítomností amerických vojsk na území evropských spojenců a jaderným odstrašováním, díky němuž bylo možné čelit jadernému vydírání. To však mělo podle autorova názoru svou dost vysokou cenu; američtí vojáci v SRN často byli rukojmími obrany Evropy.

Za další závažný problém, spojený s dějinami NATO, G. Schmidt označuje nejasnou politiku Francie, která se někdy příliš sblížovala s diplomacií SSSR a šla natolik proti zá-

jmům USA, že je nakonec donutila, „aby samy prosazovaly myšlenku, že jsou pacifikátorem a federalizátorem Evropy“ (Schmidt, 2001, s. 3). Autor dále Francii vytýká, že vždy usilovala o omezení úlohy USA v Evropě, a tím chtěla NATO změnit zevnitř. Zároveň však oceňuje, že většina evropských spojenců naopak trvala na americké přítomnosti na starém kontinentu a respektovala klíčovou roli USA jako garanta své bezpečnosti.

Na nástin hlavních problémů, spojených s dějinami NATO, navazuje představení šesti hlavních úkolů NATO na počátku 21. století. Prvním z nich je schopnost řešit krize, k nimž může dojít v důsledku oživení nacionalismu. Druhým úkolem je zvýšení podílu evropských států na nákladech na bezpečnostní strategii NATO. Třetí úkol autor spatřuje ve vyřešení „ruského problému“, který podle jeho názoru „nebude o nic méně náročný, než bylo zapojení SRN do bezpečnostního společenství NATO v době studené války“ (Schmidt, 2001, s. 12). Čtvrtý úkol autor vidí v tom, „aby NATO nadále zůstalo nezávislým činitelem mezinárodních vztahů... Členské státy musejí odmítnout úvahy, podle nichž by NATO mělo vystupovat jako subdodavatel OSN či OBSE, anebo by mělo být arzenálem pro mise EU.“ (Schmidt, 2001, s. 12.) Za pátý úkol G. Schmidt považuje zvýšení „evropského příkonu“ do NATO a posílení úlohy generálního tajemníka NATO. A konečně poslední (šestý) úkol vysvětluje jako *raison d'être* pokračující existence NATO. Jde o angažované zásahy s cílem „přímo kontrolovat a utvářet události“ (Schmidt, 2001, s. 13).

Schmidtův příspěvek je velmi dobře strukturovaný. Jeho další předností je zaměření na samu podstatu zkušeností z dějin NATO a na nejdůležitější úkoly, které před ním stojí. Autor vychází z velmi dobré znalosti dějin, ale jeho pohled na některé země, zejména pak na Francii a na Rusko, se zdá poněkud černobílý. Rusko hodnotí strnule, jako zemi, která bude chtít obnovit svůj velmocenský statut a nakonec přitom naváže na tradice carského a stalinského imperialismu. Takový vývoj se může, ale také nemusí potvrdit. A při kritice Francie autor zcela opomíná přínos její politiky pro uvolnění mezinárodního napětí v 60. letech. A to je chyba především z toho důvodu, že dodnes se vede spor o otázku, proč vlastně studená válka skončila tak, jak skončila (podrobněji viz Deudney – Ikenberry, 1992). Schmidt nezastírá svůj příklon k tzv. škole Reaganova vítězství, podle níž se SSSR a Varšavská smlouva zhroutily v důsledku Reaganovy *hard line policy*. Kromě toho existuje i druhá škola, podle níž se východní blok rozpadl právě díky uvolnění mezinárodního napětí. Stoupenci tohoto názoru mají na řadu otázky jiné odpovědi, než jaké nabízí G. Schmidt. Ani to však nijak nesnižuje skutečnost, že jeho analytický příspěvek je velmi zajímavý.

WHEELEROVO POUTAVÉ VYSVĚTLENÍ VÝVOJE JADERNÉ STRATEGIE NATO

Michael O. Wheeler je autorem osmé kapitoly třetího dílu, nazvané *Jaderná strategie NATO v letech 1949–1990*. Jeho úvodní teze zní, že američtí stratégové „po dobu studené války vycházeli z předpokladu, že brzké nasazení jaderných zbraní by bylo odpovědí na sovětský útok. Strategie NATO byla na tomto předpokladu kriticky závislá.“ (Wheeler, 2001, s. 121.) Historické kořeny tohoto axiomu autor spatřuje v tom, že již krátce po skončení druhé světové války měl americký prezident H. Truman a jeho nejbližší spolupracovníci obavy, že by sovětské provokace, dobrodružství a špatné kalkulace mohly vést k vojenské konfrontaci se Západem, která by pak mohla přerůst ve třetí světovou válku.

První postulát sovětské vojenské hrozby byl zformulován již v srpnu 1949 v Londýně na britsko-americké schůzce nejvyšších vojenských činitelů obou zemí. Podle Wheelerova názoru byl vyjádřen následovně: „... rozsáhlému sovětskému útoku v západní Evropě by se dalo čelit beze ztráty Evropy a možná i Británie. Věřili, že Spojené státy by v dlouhodobém výhledu přemohly Sovětský svaz, ale konec [války – pozn. aut.] by mohl přijít příliš pozdě na to, aby bylo možné zachránit Evropu.“ (Wheeler, 2001, s. 122.)

Od tohoto postulátu se pak odvíjelo vytváření politických velitelských struktur, nezbytných pro společnou obranu – Rada NATO (NAC), Obranný výbor (DC), tvořený ministry obrany, Vojenský výbor (MC), tvořený náčelníky generálních štábů, a pět regio-

nálních plánovacích uskupení (RPGs). Autor dále připomíná, že první velký strategický dokument NATO byl schválen již v listopadu 1949, nesl označení DC 6/1 a vytyčil cíl, podle něhož mělo být NATO schopné v případě potřeby „provést rychlé strategické bombardování za použití všech možných prostředků a všech druhů zbraní bez výjimky“ (Wheeler, 2001, s. 123).

Velkou část svého příspěvku M. Wheeler věnoval důsledkům korejské války. Připomíná, že všechny členské státy NATO se shodly na tom, že severokorejská agrese byla řízena z Moskvy. V roce 1950 se Rada NATO zabývala zásadní otázkou: Jak zabránit tomu, aby se euroatlantický prostor stal dějištěm stejné agrese, k jaké došlo na Dálném východě? Korejská válka se tak stala jedním z nejdůležitějších mezníků studené války. Odstartovala totiž politiku znovuvyzbrojování USA. V roce 1953 se v USA vyrábělo 54 jaderných zbraní, o tři roky později to již bylo 115 a v roce 1960 pak dokonce 600 jaderných zbraní měsíčně. K tomu autor dodává, že američtí plánovači již v té době předpokládali, že SSSR se bude snažit USA dohnat a že to časem oslabí věrohodnost amerického odstrašování. Přesto však vyloučili perspektivu kontroly zbrojení cestou mezinárodních ujednání. Reakcí NATO na korejskou válku byla tedy výstavba nástrojů pro strategii hromadné odvety, která byla schválena v květnu 1957 pod názvem MC 14/2.

M. Wheeler připomíná, že strategie hromadné odvety měla dvě základní poslání. V prvé řadě měla zajistit schopnost okamžité a zničující jaderné protiofenzivy za použití všech dostupných prostředků. Nedílně s tím šlo také o využití pozemních sil, vojenského letectva a vojenského námořnictva všech členských států Severoatlantické aliance a o jejich nasazení do co největší hloubky bojové činnosti s cílem uhájit v největším možném rozsahu integritu území členských států NATO.

Při hodnocení strategie pružné reakce schválené v prosinci 1967 jako MC 14/3 M. Wheeler uvádí, že šlo především o zvýšení jaderného prahu tím, že se začaly výrazně zdokonalovat konvenční síly Severoatlantické aliance. Zároveň s tím šlo rovněž o zdokonalení kontroly v případě jaderné eskalace. Autor připomíná též další mezníky: Harmelovu zprávu z roku 1967 a dvojí rozhodnutí NATO z roku 1979. V závěru pak oceňuje rozhodnost Michaila Gorbačova, který v zájmu usnadnění vnitropolitické reformy v SSSR prosadil zásadní změny sovětské zahraniční politiky. Za nejpřínosnější z nich označuje Smlouvu o raketách středního doletu (INF) z prosince 1987. Wheelerův příspěvek končí připomenutím výrazného snižování počtu strategických jaderných zbraní po skončení studené války.

MCCGWIROVO HODNOCENÍ VOJENSKÉHO CHOVÁNÍ SSSR

Desátá kapitola druhého dílu potvrzuje jednu velkou přednost celé trilogie; obsahuje příspěvky autorů různých názorových proudů. V tomto případě je autorem *Michael MccGwire*, který svou stať nazval *Vyhodnocování sovětského vojenského chování*. V úvodu připomíná, že pod tímto pojmem má na mysli především strukturu ozbrojených sil, způsoby jejich rozvinování, charakteristiku jejich zbraní a zbraňových systémů a akviziční programy.

MccGwirova výchozí teze zní, že „po dobu studené války Západ špatně hodnotil sovětské vojenské chování“ (MccGwire, 2001, s. 179). Za hlavní příčiny tohoto špatného vyhodnocování autor považuje především moralizování, očekávání nejhoršího možného vývoje (*worst-case analysis*) a politicky i institucionálně motivovanou inflaci hrozeb. Sovětům se podle jeho názoru přisuzovaly agresivní záměry. Sám k tomu dodává, že „Sověti se za každou cenu chtěli této válce vyhnout, ale nemohli si dovolit v ní prohrát“ (MccGwire, 2001, s. 179).

Za období, v němž se bezpečnostní hrozby přeháněly nejvíce, autor označuje léta 1948–1953, což podle něho mělo závažné politické příčiny. Sovětští činitelé se od samého skončení druhé světové války obávali obnovení německé hrozby. Byli přesvědčeni o tom, že cílem Západu bude zničit SSSR a rozvrátit socialistický systém. Z toho pak autor vyvodil vlastní „minimální cíl – zastavit agresora. Vzdálenějším cílem měla být porážka kapitalistického bloku a zničení ozbrojených sil NATO cestou útočné operace. Do-

sažení schopnosti rychle proniknout do západní Evropy tak mělo být jakýmsi odstrašovacím před zamýšleným jaderným útokem USA.“ (McCWire, 2001, s. 182.)

Ke svým závěrům M. McCWire přidává velmi zajímavou a přehlednou tabulku, v níž uvádí, že v 60. letech sovětští stratégové očekávali, že případná válka by nevyhnutně byla jadernou válkou, při níž by se SSSR stal cílem jaderných úderů. Z politického hlediska to podle nich měla být válka kdo z koho, přežít mohl jen jeden ze dvou světových systémů. Po prosazení americké strategie pružné reakce se však náhled sovětských činitelů postupně změnil. V 70. letech už připouštěli, že by válka nemusela mít charakter jaderné konfrontace a úderů na samotné území SSSR přestali považovat za nevyhnutelné. Na případnou válku už nenahlíželi jako na boj kdo z koho. Jejich cílem bylo vyhnout se jadernému zničení území SSSR a vážně oslabit kapitalistický systém.

Po prostudování celé tabulky nepřekvapí, že M. McCWire dospívá k závěru, že smyslem ohromného zbrojního úsilí SSSR ve druhé polovině 60. let a v 70. letech nebylo dosahnout převahy, která by umožnila rozpoutat jadernou válku a vyhrát v ní. Hlavním motivem sovětských vůdců podle jeho názoru bylo dosažení parity, díky níž „by světová válka už nemusela nevyhnutelně být jadernou válkou a nemuselo by při ní dojít k masivním úderům na Sovětský svaz“ (McCWire, 2001, s. 188). Proto podle něho SSSR postupně přistupoval na taková pravidla hry, podle nichž se obě strany při plánování jaderných úderů vyhýbaly tomu, aby ničily průmyslový a demografický potenciál, nezbytný pro přežití.

V závěru své kapitoly M. McCWire hodnotí poslední desetiletí studené války. Za jejich výchozí charakteristiku považuje to, že světový kapitalismus se už v závěru 70. let dostal do stadia růstu, zatímco v SSSR se stále více projevovalo ekonomické skomírání, umocněné velkou zátěží zbrojení. Za této situace „Amerika odmítla myšlenku uvolnění a zaměřila se na politiku asertivní konfrontace. Vojenství USA se naplno soustředilo na možnost, jak vyhrát válku v Evropě, a přitom zpochybnilo úlohu Sovětů jako strategických partnerů.“ (McCWire, 2001, s. 191.) Zároveň s tím je autor kritický i k chování Sovětů a vytýká jim především dvě hrubé chyby. Tou první bylo rozmístění raket SS-20, které bylo „vojensky velmi nákladné a politicky zničující“. Druhou vážnou chybou se stala výstavba obřího radaru u Krasnojarsku, která „dala »munici« americkým oponentům smlouvy (ABM) a stoupencům Strategické obranné iniciativy“ (McCWire, 2001, s. 192).

McCWirova kapitola potvrzuje, že trilogie, věnovaná dějinám NATO, se neomezovala jen na stoupence kladných názorů na NATO. Naopak se otevřela i autorům, kteří patří spíše do proudu kritických bezpečnostních studií. Díky tomu máme možnost zamyslet se nad dějinami Severoatlantické aliance i z jiných úhlů pohledu.

ZAJÍMAVÉ HODNOCENÍ MCNAMAROVY ÉRY

Velmi zajímavý příspěvek napsal Edward Drea a nazval jej *McNamarova éra*. Výchozí tezi svého pojednání vyjádřil slovy, že Robert McNamara v letech 1961–1967 „vyvezl z Ameriky do Evropy svou vizi vojenské strategie a jí odpovídající struktury ozbrojených sil. Ta byla něčím víc než tradiční rovnováhou vojenských sil. Byla to komplexní politika s několika cíli: omezení nadměrného spoléhání na jaderné zbraně, zvýšení příspěvku evropských spojenců, aby se odlehčilo Spojeným státům, modernizace ozbrojených sil evropských spojenců..., hledání cest ke snižování stavů ozbrojených sil USA a SSSR, přizpůsobení NATO k tomu, aby mohlo čelit výzvě, vyplývající z vývoje sovětské hrozby v měnícím se poválečném světě.“ (Drea, 2001, s. 183.)

V další části autor připomíná McNamarův aténský projev z května 1962, který předznamenal konec éry masové odvety a zahájil éru pružné reakce. McNamara v něm zdůraznil, že NATO by mělo mít na centrální evropské frontě k dispozici přibližně 30 divizí, aby Sovětům bylo dáno najevo, že by neuspěli s žádnou konvenční agresí, ani s omezenou, ani s rozsáhlou. E. Drea to hodnotí jako snahu překonat přesvědčení evropských spojenců, že v konvenční válce by proti SSSR neměli šanci. Proto bylo nutné přehodnotit závažnost sovětské hrozby. Nakonec se ukázalo, že „NATO bylo silnější, než se myslelo, a Pakt (Var-

RECENZE

šavský) byl mnohem slabší, než se věřilo“ (Drea, 2001, s. 184). E. Drea velmi oceňuje McNamarův důraz na racionalizaci ozbrojených sil NATO, na budování menších, lepších, méně nákladných a lépe vyzbrojených bojových jednotek. K tomu dodává, že americkému ministru obrany šlo také o to, aby se snížila nákladná vojenská angažovanost USA v Evropě a aby bylo možné se více věnovat obraně svobody v jiných částech světa.

Značnou část své analýzy E. Drea věnoval důsledkům odchodu Francie z vojenské struktury NATO, po němž následovalo i vypracování vlastní doktríny jaderného odstrašování. Hodnotí to jako výsledek de Gaullova zásadního nesouhlasu se strategií pružné reakce. Francouzi se na rozdíl od McNamary domnívali, že budování vlastních strategických a taktických jaderných zbraní bude lacinějším a přitom účinnějším nástrojem obrany než zvyšování počtu divízií pozemního vojska. E. Drea při zpětném pohledu oceňuje obě strany, Francouze i Američany, že dokázali prosadit své názory, aniž by to uškodilo Severoatlantické alianci jako celku. NATO se nerozpadlo, po odchodu Francie mohlo schválit novou McNamarovu strategii, USA snížily počet svých vojsk v Evropě.

E. Drea svůj příspěvek uzavírá konstatováním, že McNamara „zanechal Alianci novou strategií, koncepcí nové struktury ozbrojených sil a myšlenku na snížení americké angažovanosti v Evropě“ (Drea, 2001, s. 184). Nakonec je však k jeho odkazu velmi kritický. Vytýká mu, že neuspěl ve svém tlaku na zásadní reformy a zkomplikoval systém vnitřního fungování NATO i jeho bojovou připravenost.

* * *

Tři výše hodnocené příspěvky nevyznívají jednostranně, neboť jejich autoři se snažili postihnout a srozumitelně vysvětlit motivy rozhodování hlavních aktérů studené války. S časovým odstupem připomněli důležité události a dokázali je vysvětlit s patřičným nadhledem a zobecněním. Proto budou vítaným přínosem pro všechny, kdo se zabývají dějinami NATO a zejména pak obdobím studené války. České čtenáře určitě zaujmou i další příspěvky, které se týkají např. jižního či severního křídla NATO, úlohy SRN, středomořské oblasti, procesu rozšiřování nebo spolupráce NATO s ostatními mezinárodními organizacemi.

Jan Eichler

Literatura

- Deudney, Daniel – Ikenberry, G. John (1992): Who won the Cold War? Foreign Policy, Summer 1992, s. 123–138.
- Drea, Edward (2001): The McNamara Era. In: Schmidt, Gustav (ed.): A History of NATO. The First Fifty Years. 1st ed. Volume 3. New York: Palgrave, 2001, s. 183–196.
- McGwire, Michael (2001): Interpreting Soviet Military Behaviour. 50 Years of NATO as History: Perspectives on the Tasks Ahead. In: Schmidt, Gustav (ed.): A History of NATO. The First Fifty Years. 1st ed. Volume 2. New York: Palgrave, 2001, s. 179–196.
- Schmidt, Gustav (2001): 50 Years of NATO as History: Perspectives on the Tasks Ahead. In: Schmidt, Gustav (ed.): A History of NATO. The First Fifty Years. 1st ed. Volume 1. New York: Palgrave, 2001, s. 1–15.
- Wheeler, Michael O. (2001): NATO Nuclear Strategy, 1949–1990. 50 Years of NATO as History: Perspectives on the Tasks Ahead. In: Schmidt, Gustav (ed.): A History of NATO. The First Fifty Years. 1st ed. Volume 3. New York: Palgrave, 2001, s. 121–140.